

Concept Jaarverslag

Vast te stellen tijdens ledenvergadering op 22 april 2024

Bestuur en directie van het Nationaal Onderduikmuseum

Gerda Brethouwer, directeur

Marijke Verschoor-Boele, interim zakelijk leider

Henk Dijk, voorzitter

Jon Temming, secretaris

Inhoudsopgave:

1. INLEIDING.....	3
2. ACTIVITEITEN EN HOOGTEPUNTEN	4
3. BEZOEKERS EN DONATEURS	13
4. RONDJE LANGS DE VELDEN: VERSLAG WERKGROEPEN	14
4.1 Balie Nationaal Onderduikmuseum/ VVV Agentschap Aalten	14
4.2 Werkgroep Recreatie & Toerisme	15
4.3 Collectiebeleid Beheer- en Behoud	16
4.4 Team Onderzoek en collectie	17
4.5 Educatie	19
4.6 Expositiecommissie	22
4.7 Escaperoom voor de Vrijheid.....	24
4.8 De Panne, externe nieuwsbrief.....	24
4.9 Veiligheid en techniek.....	25
4.10 Vrienden van het Nationaal Onderduikmuseum.....	26
5. EXTERNE CONTACTEN/ SAMENWERKING	26
6. ORGANISATIE.....	27
7. TOEKOMST: HERINRICHTING EN VERNIEUWING	29
8. NAWOORD	31

Het Nationaal Onderduikmuseum vertelt met kleine verhalen de grote geschiedenis van verzet, onderduiken en vrijheid tijdens de Tweede Wereldoorlog. Het museum gaat in op de keuzes en dilemma's van gewone burgers en geeft tevens een beeld van de bijzonderheden van het wonen en werken aan de Nederlands-Duitse grens in.

1. Inleiding

2023 was voor het Nationaal Onderduikmuseum een jaar met enkele hoogtepunten: bij de Nationale herdenking op 4 mei was Aalten naast de Dam de 2de locatie van waaruit live uitgezonden werd. Volgend op de herdenking werd de documentaire over Rademakersbroek door de NOS uitgezonden.

Een bijzonder hoogtepunt voor ons museum was de Koninklijke onderscheiding die Gerda Brethouwer in november ontving voor het vele werk dat ze voor ons museum en voor Aalten heeft gedaan: Ridder in de Orde van Oranje-Nassau. We zijn er trots op!

2023 bracht een verandering in de organisatie van het museum. Vanaf 1 september kreeg Gerda meer ruimte om zich te richten op de realisatie van de Vernieuwingsplannen doordat Marijke de aansturing van de organisatie en het dagelijks reilen en zeilen van het museum overnam. Met een Management Team waarin ook de voorzitter Henk Dijk zitting heeft, stemmen we twee wekelijks samen af.

Het was ook een jaar waarover een schaduw lag door de ziekte van collega's: Karin Westerveld, José Mateman en Marjon Hermeling. Anna Maria Dekkers als office manager en Frouke Harmsen voor de pr, versterkten ons team van medewerkers.

Het was fijn dat in 2023 de bezoekersaantallen weer opliepen en dat ook het schoolbezoek weer op het niveau van 2019 kwam. Hoogtepunt daarbij waren de bezoekersaantallen in de zomermaanden, de herfstvakantie en de kerstvakantie. Mede door het slechte weer kozen de toeristen voor een museumbezoek wat zorgde voor een gezellige drukte.

Het jaar 2023 deed ons vooral steeds meer beseffen hoe kostbaar vrijheid is. De tendens tot polarisatie baarde ons zorgen evenals de spanningen en oorlog op veel plaatsen in de wereld die ook impact hadden op ons dagelijks leven.

Vrijheid is niet vanzelfsprekend; vrijheid en onze democratie zijn een kostbaar goed en we dragen allemaal de verantwoordelijkheid om deze te beschermen en door te geven.

Wij blijven daarom werken aan ontmoeting en vertrouwen en aan het doorgeven van de mensenrechten!

Namens het bestuur,

Gerda Brethouwer, directeur vernieuwing
Marijke Verschoor-Boele, interim zakelijk leider

2. Activiteiten en hoogtepunten

Boekpresentatie Der Weduwen – Henk Vis 31 maart 2023 en legging Stolpersteine

Op 31 maart werden honderd gasten in het museum ontvangen ter gelegenheid van het plaatsen van een struikelsteen voor het huis en praktijk van dr. J. der Weduwen, verzetsarts in WO2. Deze middag presenteerde Henk Vis uit Winterswijk zijn boek over de arts in het gemeentehuis van Aalten. Gerda Brethouwer organiseerde het drukwerk voor het leggen van de struikelsteen en de boekpresentatie.

In het portaal van de dokterswoning van links naar rechts: directeur Gerda Brethouwer, Marion der Weduwen dochter van dr. J. der Weduwen, haar neef Huib der Weduwen (bewoner van het huis) en Henk Vis (foto Jan Oberink)

Herdenking 2 maart Rademakersbroek

Op 2 maart 2023 is het precies 78 jaar geleden dat rond 8:30 uur in de ochtend, op een stralende, frisse lentedag, 46 mannen de dood vonden op een akker bij het Rademakersbroek, aan de rand van Varsseveld, in de Achterhoek. Vier weken voor de geallieerde bevrijdingslegers de Achterhoek bevrijden, voert de bezetter daarmee bij Varsseveld een afschuwelijke vergeldingsactie uit. Zesenzeventig mannen worden uit de Kruisberggevangenis in Doetinchem gehaald en zonder proces doodgeschoten in de vroege ochtend van 2 maart 1945 op een akker bij boerderij 'de Tol' van de familie Kraaijenbrink in Varsseveld. Ze zijn vanwege kleine of grote 'verzetsdaden' opgesloten als zogenaamde Todeskandidaten. Het is de op één na laatste massa-executie van WO2. De slachtoffers komen uit heel Nederland.

Op 2 maart 2023 wordt jaarlijks door de gemeente Oude IJsselstreek om 12.00 uur op de plek waar het gebeurde aan het Rademakersbroek een huldebetoon aan de 46 mannen gebracht.

Ook in 2023 geeft Nationaal Onderduikmuseum samengewerkt met de gemeente Oude IJsselstreek bij dit eerbetoon. Het doorvertellen van de verhalen en het uitwisselen daarover in het licht van de eigen leefwereld van kinderen was daarbij een belangrijk uitgangspunt. Naast de school de Meeander uit Heelweg waren dit jaar ook kinderen van de Klimop uit Lintelo en uit Overijssel betrokken bij de herdenking. Indrukwekkend was dat elk kind, staande voor het monument en na het noemen van de naam van één der 46 slachtoffers, een portret omhoog hield. Er werden rozen gelegd als symbool van troost en herinnering. Op de scholen werd in opdracht van het Nationaal Onderduikmuseum vooraf een gastles gegeven door kunstenaar Artz en de educatief medewerker van het museum. De resultaten daarvan vormden een mooie expositie die in de Marktkamer van het museum te zien was. Na afloop van de herdenking was de belangstelling voor de expositie in ons museum groot. Er werd nagepraat met familieleden van de omgekomen mannen, de tweede en derde generatie.

Met het programma 2023 is door het museum een duurzame verankering en eerbetoon aan de slachtoffers van het Rademakersbroek geboden. De samenwerking werd verbreed door krachten te bundelen met Stichting Doetinchem Herdenkt, Herdenkingsplek voormalige gevangenis De Kruisberg Doetinchem en scholen in Heelweg, Aalten en Overijssel.

De verschillende programmaonderdelen sloten aan op het themajaar Leven met oorlog. Daarvoor was ook een subsidie verleend door het fonds om de herdenking in 2023 extra kracht bij te zetten. Het doorvertellen van de verhalen van Rademakersbroek zal een structurele plek in het museum krijgen met een vaste presentatie.

Nationale Herdenking 4 mei live op tv vanuit Aalten

Aalten was op 4 mei naast de Dam de tweede locatie voor de Nationale herdenking. In de rechtstreekse uitzending op NPO1 werd die dag vanaf 19.40 uur geschakeld tussen Amsterdam en Aalten, waar in de buurt in de oorlog bij een represaillemaatregel van de nazi's 46 verzetsstrijders werden geëxecuteerd. Nieuwslezer Annechien Steenhuizen sprak in Aalten met directeur Gerda Brethouwer, over het verzet en de onderduik van Aalten en Oost-Nederland. Ook het verhaal van Sallo van Gelder kreeg via de NOS aandacht tijdens de herdenking.

Documentaire 'De 46 van Rademakersbroek' 4 mei 2023

Aansluitend op de Nationale Herdenking werd de door de NOS gemaakte documentaire 'De 46 van Rademakersbroek' (40 minuten) uitgezonden op 4 mei 2023 op NPO 1. Hierin kwamen onder andere nabestaanden van de gefusilleerde verzetsmensen aan het woord, als ook getuigen van de executie.

Boekenmarkt

Afgelopen jaar werd, zoals inmiddels traditie is, in de dorpsboerderij de tweedehands boekenmarkt gehouden. Vanaf Hemelvaartsdag tot in september waren de mensen in de gelegenheid om voor een mooi prijsje een tweedehands boek op de kop te tikken. Met name in het toeristenseizoen werd hier veelvuldig gebruik van gemaakt met als prachtig resultaat ruim €1.800. Deze opbrengst komt ten goede aan het Onderduikmuseum Junior dat momenteel in voorbereiding is. Met veel dank aan Henk Lensink en Jacqueline Doornink.

Schenking replica Van Gogh op 31 mei

Een replica van een schilderij van Van Gogh is op woensdag 31 mei geschonken aan het Nationaal Onderduikmuseum. Vrijwilliger André Fukkink nam het schilderij namens het museum in ontvangst. Aanleiding was het 50-jarig jubileum van het Van Gogh Museum dat 50 inspirerende vrijwilligers in het hele land trakteerde op een zogenaamde Van Gogh 'Museum Edition'. André Fukkink werd via zijn schoonzoon genomineerd voor de actie 'Gefeliciteerd met een Van Gogh'. André zet zich in om de herinneringen van onderduikers en verzetsstrijders op te tekenen, zodat deze bewaard blijven voor het nageslacht. Hij heeft veel personen geïnterviewd en in verslagen opgetekend.

De schenking betreft een replica van 'Boulevard de Clichy', dat Vincent van Gogh in 1887 in Parijs heeft gemaakt. Het schilderij heeft een plek in de marktkamer gekregen, waar alle museumbezoekers het kunnen bewonderen.

Koninklijke onderscheiding voor Gerda Brethouwer

Maandag 20 november stond het Nationaal Onderduikmuseum stil bij de (ruim) 12,5 jaar dat dr. Gerda Brethouwer als directeur is verbonden aan het museum. Tijdens de receptie die ter gelegenheid daarvan aan haar werd aangeboden ontving Gerda Brethouwer, uit handen van burgemeester Anton Stapelkamp, een Koninklijke Onderscheiding. Zij is daarmee benoemd tot Ridder in de Orde van Oranje-Nassau.

In maart 2011 is Gerda aangesteld als directeur Aaltense Musea, dat nu het Nationaal Onderduikmuseum heet. Met haar museale kennis, een achtergrond in kunstgeschiedenis en educatie en ervaring met organisatie, pr en marketing en een onvermoeibare inzet heeft zij als museumdirecteur het Nationaal Onderduikmuseum echt op de kaart gezet. Het Nationaal Onderduikmuseum is onder leiding van Gerda Brethouwer lid geworden van de Stichting Musea en Herinneringscentra '40-'45 waardoor het erkend en ondersteund wordt vanuit het Ministerie van VWS. Het museum werd bovendien door de provincie in 2018 onderscheiden met de Gelderse Pauwenveer.

De inzet van Gerda Brethouwer beperkt zich niet tot het Onderduikmuseum. Zij was vanaf 2018 de regionale trekker van het provinciale programma 75 jaar Samen Vrijheid Vieren, met een zeer uitgebreid arsenaal aan activiteiten in de hele Achterhoek. In vervolg daarop is zij ook weer trekker van het door de provincie geïnitieerde Programma Vrijheid dat toewerkt naar 2025, tachtig jaar vrijheid.

Lions Peace Poster Contest

Ruim 650 kinderen van scholen uit de Achterhoek en Emmerich hebben dit jaar meegedaan aan de Internationale Lions Peace Poster Contest. Dit is een internationale wedstrijd van de Lions; in deze regio georganiseerd door de Lions Club Wisch 'Hamalandse Marken' en de Lions Club Montferland-Emmerich. Deelnemende kinderen van over de hele wereld konden hun visie op vrede tekenen om zo de wereld te inspireren met hun kunst en creativiteit. Dit jaar was het thema 'Dare to dream!', 'Durf te dromen!'.

Op 12 september werd in het theater van Emmerich het startsein gegeven voor deze wedstrijd. De posters van genomineerde kinderen kon iedereen bewonderen op internet en van 3 tot 12 oktober in het Nationaal Onderduikmuseum. Veel kinderen vonden het een hele belevenis dat hun tekening in een echt museum hing.

Het publiek stemde via internet en in het Nationaal Onderduikmuseum op de posters voor de Publieksprijs. Daarnaast beoordeelde een jury de tekeningen. Deze bestond uit de kinderburgemeesters van Montferland, Oude IJsselstreek en Aalten, vertegenwoordigers Achterhoekse gemeenten en Emmerich en een team van kunstenaars. Op 9 oktober kwamen zij bijeen om een selectie te maken.

Op vrijdag 13 oktober was de prijsuitreiking van de Lions Peace Poster wedstrijd in het Kulturhus in Dinxperlo. Daar waren onder meer de president van de Lions Club Montferland-Emmerich en de burgemeester van Emmerich aanwezig.

De jury heeft over elke tekening een juryrapport geschreven. Het gebruik van symbolen viel de jury op, waaronder de regenboog, vlaggen, een hart, handen en het pad naar de vrede. Alle 49 kinderen die meegedaan hebben, kregen een mooie kleurdoos cadeau. Van de 49 zijn er 22 doorgegaan naar de districtsfinale, daarna volgt de landelijke finale. De winnaar daarvan krijgt een geldbedrag en gaat samen met het gezin naar New York. De winnaar van de Publieksprijs werd bekend gemaakt door de kunstenares en street-artist Roos van RoosArt. In de Achterhoek is zij bekend door de graansilo's, die ze beschilderd heeft. De 49 tekeningen werden tot eind oktober nog geëxposeerd in het PAN-museum in Emmerich.

Night at the Museum en de Ontdekkingsreis

Tijdens de herfstvakantie waren er twee avondopeningen op 18 en 25 oktober. Kinderen (en volwassenen die zich jong voelen) konden op deze bijzondere avondopeningen een spannende Night at the museum-tocht vol verrassingen volgen.

Gedurende de kerstvakantie werd een nieuwe speurtocht voor kinderen uitgezet: de Ontdekkingsreis. Beide evenementen leverden veel extra bezoekers op, met name gezinnen met kinderen.

AKCU evenementen

AKCU staat voor Achterhoek Kunst & Cultuur. Dit is een 'oplaadstation' voor kunstenaars en geïnteresseerden door kennis te maken met kunstenaars, nieuwe kunstprojecten, culturele ideeën en concepten van gastsprekers uit verschillende vakgebieden, van ver en dichtbij. De AKCU-nieuwsbrief verschijnt met enige regelmaat en informeert over komende AKCU-evenementen. Deze culturele evenementen vinden plaats in het Nationaal Onderduikmuseum.

Mothership

Het eerste AKCU-evenement vond plaats op donderdagavond 23 maart. Tijdens deze culturele avond vertelde Jeroen Everaert over de iconische projecten van Mothership. Mothership is een begrip in de (kunst)wereld dat staat voor inspiratie en verwondering met lef. "We willen iedereen de waarde van kunst laten ervaren. Daarom werken wij in binnen- en buitenland aan iconische projecten die de publieke ruimte verrijken met bijzondere belevingen voor iedereen," Jeroen Everaert, oprichter van MOTHERSHIP.

Zij zagen Oorlog

De tweede bijeenkomst was een heel bijzondere voorstelling van Ksenia Marasanova – Zij zagen Oorlog. Deze vond plaats op vrijdagavond 23 juni in de dorpsboerderij. Zes mensen nemen in tijd van oorlog een beslissing. En moeten leven met de consequenties. Kunnen ze dat? In de theatervoorstelling 'Zij zagen Oorlog' speelde Ksenia Marasanova hun verhalen en zong hun liederen. In 2022 speelde Marasanova de voorstelling op talloze herdenkingen en bevrijdingsfestivals, waaronder op 4 mei in Wageningen. Ze doneert alle opbrengsten van die tournee aan Oekraïense weeshuizen en projecten gericht op onafhankelijke Oekraïense media.

Karel Kindermans

Het derde AKCU-evenement vond plaats op zaterdag 23 september. Tijdens deze avond maakte Karel Kindermans ons deelgenoot van zijn onderzoek om via tekeningen cultureel erfgoed toegankelijk te maken. Karel Kindermans (Vlaardingen, 1966) is vertellend tekenaar. De lijn is zijn gereedschap - getekende geschiedenis het resultaat. Hij onderzoekt manieren om historie en cultureel erfgoed toegankelijk te maken. Hierover gaf Karel Kindermans tijdens deze AKCU bijeenkomst zijn visie en wisselde daarover uit met het publiek.

The Essential

Het vierde AKCU-evenement was op donderdag 16 november in het Nationaal Onderduikmuseum. Tijdens deze culturele avond maakten Martin en Inge Riebeek ons deelgenoot van hun doorlopende project *The Essential*. In het werk van dit kunstenaarsduo spelen sociaal engagement en ontmoeting een belangrijke rol. Veertien jaar geleden maakten zij hun eerste videoportret voor *The Essential*. Nu omvat de verzameling meer dan 500 portretten van mensen uit 25 verschillende landen. Zij stelden hen de vraag: "wat is op dit moment de essentie van jouw leven?" Eén van de essenties is 'vrijheid': in dat kader maakten Martin & Inge Riebeek portretten over persoonlijke vrijheid. Vrijheid van denken, vrijheid in wie je wilt zijn, vrijheid ten tijde van oorlog, vrijheid van meningsuiting. Strijden tegen onderdrukking of discriminatie.

Vrijwilligerstreffen 18 september Stadsboerin Doetinchem en de Kruisberggevangenis

Op 18 september vond het Vrijwilligerstreffen plaats, het jaarlijkse gezellig samenzijn van de vrijwilligers. Dit keer was de bestemming Doetinchem. Na het welkomstdrankje bij de Stadsboerin op het terrein van de voormalige Kruisberggevangenis werden we verrast door een flinke stortbui.

Aansluitend werd de groep onderverdeeld en kreeg een rondleiding door de voormalige Kruisberggevangenis die veel indruk maakte. Rond 19.15 uur schoven we opnieuw aan tafel bij de Stadsboerin om te genieten van een heerlijk vegetarisch buffet met originele gerechten.

3. Bezoekers en donateurs

Bezoekers

In 2023 bedroeg het totale bezoekersaantal 23.799.

Donateurs

De donateursaantallen zijn in 2023 licht gedaald, oorzaak is grotendeels de hoge leeftijd of overlijden. Als donateur van het museum geniet men van diverse voordelen: naast vrij entree voor het museum ontvangen donateurs twee keer per jaar thuis 'de Panne', een speciale nieuwsbrief en uitnodigingen voor de tentoonstellingen.

Schenken, de belasting en ANBI

Ook ontvingen wij diverse schenkingen en legaten. Omdat het museum de culturele ANBI-status heeft, is de contributie als gift 125% aftrekbaar!

In dit jaarverslag zetten we de informatie over schenkingen en ANBI nog eens op een rij.

ANBI status... alleen culturele, wetenschappelijke of nut beogende instellingen met maatschappelijke doelen, komen in aanmerking voor een ANBI-status. Deze mogen geen winstoogmerk hebben en zijn aldus erkend door de Belastingdienst.

De Belastingdienst beoordeelt een eenmalige gift als een 'gewone gift' en deze is slechts beperkt aftrekbaar. Voor een gewone gift en een gift die u wel jaarlijks doet, maar niet in een overeenkomst hebt vastgelegd, gelden een drempel en een maximum. De drempel is 1% van het drempelinkomen en het maximum is 10%. Het drempelinkomen wordt bepaald door het belastbaar inkomen (voor informatie zie Belastingdienst.nl).

Periodieke giften zijn volledig aftrekbaar!

Een gift is een periodieke gift als deze aan de volgende voorwaarden voldoet;

- Jaarlijks hetzelfde bedrag (in 1 keer of in meerdere keren) als gift aan dezelfde instantie of stichting.
- Het bedrag minimaal 5 jaar achter elkaar.
- Er is vastgelegd wanneer de jaarlijkse gift stopt, dus bijvoorbeeld na 5 jaar. Bij overlijden voor de termijn afloopt, dan stopt de jaarlijkse gift bij overlijden.

Testament

Als in het testament één of meerdere goede doelen worden benoemd voor ondersteuning, zijn deze giften vrij van successierecht. Het 'goede doel' hoeft over de erfenis geen belasting te betalen. U kunt aan een goed doel nalaten door deze in uw testament te benoemen tot erfgenaam. U kunt ook kiezen voor een legaat, een vastgesteld bedrag. Wij informeren u hier graag over! Voor verdere informatie: info@onderduikmuseum.nl

Ons ANBI/RSIN-nummer: 805130500

Bankrekeningnummer voor uw giften: NL36RABO0310503779

Wij zeggen u hartelijk dank voor de giften die wij mochten ontvangen in 2023 en danken u bij voorbaat voor uw giften!

4. Rondje langs de velden: verslag werkgroepen

4.1 Balie Nationaal Onderduikmuseum/ VVV Agentschap Aalten

In 2023 was het druk aan de balie. Voor 2023 waren we voor de derde keer op rij Kidsproof bevonden en dat konden we terugzien in het bezoek. Daarnaast zijn er tal van scholen en groepsbezoeken geweest, vooral uit Duitsland. Het viel ons op dat we afgelopen jaar ook bezoekers hadden van iets verder weg, zoals Schotland, Wales, Polen, België en dat er vaker Engels gesproken moest worden aan de balie.

Naast de activiteiten welke door educatie zijn opgezet, waaronder speurtochten tijdens de vakanties, waren er ook tal van andere gedenkwaardige momenten, die voorbij de balie kwamen. Te denken valt aan: Herdenking van Rademakersbroek en afsluiting van de expositie, boekpresentatie dokter der Weduwen en het leggen van de Stolpersteine, de AKCU voorstellingen vanuit de dorpsboerderij, boekpresentaties, Aaltendagen en Open Monumenten Dagen.

Naast het bezoek ontvangen, worden voor zover als mogelijk is, vragen beantwoord, folders uitgereikt, VVV-taken uitgevoerd, aangereikte collectiestukken in ontvangst genomen, verkoop van de museumwinkel, telefoontjes afgewikkeld binnen de gestelde kaders, kortom: de balie is een spil in de organisatie. En dat doen we op dit moment met 19 medewerkers. Een tweetal kandidaten zal onze ploeg in het komende jaar gaan versterken. De balie heeft afgelopen jaar vier maal vergaderd.

Namens de werkgroep:

Hannie Rutgers, Sinie van Sonderen, Lia de Ridder, Janny Krieger

4.2 Werkgroep Recreatie & Toerisme

In maart werd de Ludgerroute geopend. In april is de Saksenroute geïntroduceerd, een nieuwe route gemaakt door Helenahuis, welke wordt verkocht bij VVV Aalten. Een afvaardiging is naar de opening geweest.

In april lieten VVV's gemeente Aalten hun toeristische highlights zien. Bredevoort beet het spits af en nodigde ons uit de stadswandeling te maken. In het najaar zijn VVV's Bredevoort en Dinxperlo bij ons te gast geweest en liepen de Gängeskeswandeling. Ook zijn we bij de opening van het Theepottenmuseum in IJzerlo geweest. Daarnaast hebben we de Inspiratiedag bezocht, georganiseerd door gemeente Aalten, VVV's gemeente Aalten en logiesverstrekkers.

In mei is het Routepakket aangeboden in het jaarlijkse fietspakket. In juni tot en met september waren er voor de inloopwandelingen van de Gängeskes 36 deelnemers. In 2023 zijn 26 boekingen voor Gängeskeswandelingen gedaan. Een aantal gidsen heeft een vernieuwd, actueel routeboekje gemaakt.

In juni stond de VVV met een stand op Country Fair en in december bij de Obelink Campingdagen.

De VVV heeft toeristen ontvangen, cadeaukaarten verkocht en in de vakantieperiode weer vouchers gebracht bij logiesverstrekkers. Met dit voucher kwamen toeristen bij ons een goodie bag ophalen met info over activiteiten in Aalten.

Namens de werkgroep:

Marion Jacobs, Sinie Sonderen, Hannie Rutgers, Marit van Wijngaarden, Susan Overweter, Lia de Ridder

4.3 Collectiebeleid Beheer- en Behoud

Aangeboden objecten en schenkingen

Ook dit jaar werden aan het museum weer tal van objecten uit de Tweede Wereldoorlog voor de collectie aangeboden. In het contact met de aanbieders doen wij navraag naar de context, waarin deze objecten toen een rol hebben gespeeld. Waarom wij dat doen? Achterliggende verhalen versterken de betekenis en waarde van de aangeboden voorwerpen en documenten voor de collectie en toekomstige tentoonstellingen.

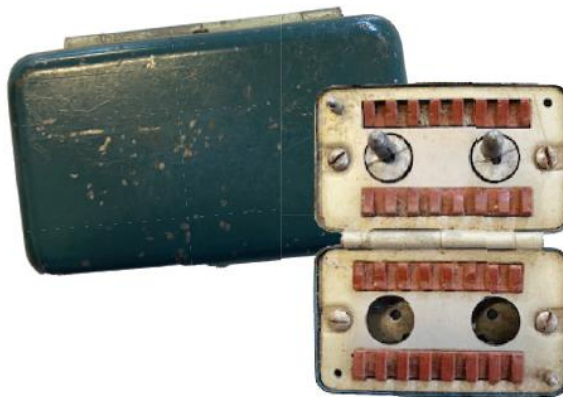
Of een aanbod een schenking wordt, beslist de periodiek bij elkaar komende Beoordelingscommissie, bestaande uit het team collectiebeheer, leden van het onderzoeksteam en de projectmedewerker Vernieuwing. Criterium is of objecten en documenten bij de speerpunten van de collectie passen en, liefst samen met het erbij horende verhaal, de kennis en het beeld van de bezoeker over de Tweede Wereldoorlog kunnen verbreden. Dianne Vreman stelde veel schenkingen van 2023 in 'de Panne' voor.

Registreren, beheren en informatie delen

Het team collectiebeheer ging door met registreren in het collectiebeheersysteem 'Memorix', waarop het museum in 2022 is overgestapt. Bij het registreren hoort dat objecten beschreven, gescand of gefotografeerd worden. Een gedeelte van de registratiewerkzaamheden was gekoppeld aan het landelijke 'Deltaplan Collectieontsluiting Oorlogsmusea en Herinneringscentra', cluster 1. Na registratie en toewijzing van openbaarheidslicenties wordt een gedeelte van de objecten raadpleegbaar op Collecte Gelderland.

Voor de voor 2025 geplande tentoonstelling over het 'Dutch National Battalion', DNB, reikte het team de collega's van het onderzoeks- en het tentoonstellingsteam (informatie over) objecten en documenten uit de collectie aan.

Sarah Schott ging aan de slag met een plan van aanpak 'Digitalisering', Ingrid Schieven met een plan van aanpak Kenniscentrum in het kader van de vernieuwing. Het team rondde het opschonen van de opkamer af.

Cursussen en congressen

In diverse cursussen hebben leden van het team collectie kennis over 'Memorix' en 'Schrijven voor Wikimedia' verworven of uitgebouwd.

Op congressen voor en met andere oorlogsgelateerde erfgoed- en herinneringscentra, hebben wij kennis opgehaald en gedeeld. Dat soort bijeenkomsten biedt tevens gelegenheid om op regionaal, nationaal en internationaal vlak met collega's en organisaties te netwerken. Leden van het team collectie bezochten onder meer de 'Data-Doe-Dag' van het 'Netwerk Digitaal Erfgoed', NDE, in Den Bosch, de 'Netwerkdag WO2Net' in Amsterdam, het congres 'Living with War' van de 'Stichting Musea en Herinneringscentra 40 – 45', SMH, in Amsterdam en Den Haag

en de Nederlands-Duitse 'Laurentiusdag'/'Laurentiustag' bij het ECAL in Doetinchem.

Deltaplan

In het kader van het 'Deltaplan' zijn in het begin van de jaren '20 van deze eeuw een aantal collecties van oorlogsmusea en herinneringscentra gedigitaliseerd. Er zijn scans in hoge resolutie gemaakt, die in 2023 door het team collectiebeheer in het beheersysteem 'Memorix' zijn beschreven en met de scans zijn gekoppeld. Het 'Deltaplan' werd gesubsidieerd door het Mondriaanfonds.

Uit de collectie van het 'Nationaal Onderduikmuseum' zijn in het geheel of gedeeltelijk gescand:

- het 'Dossier De Groot'
- de 'Collectie Resi Hengstermann', ook bekend onder de namen 'Ewald & Elisabeth', 'Liefde in oorlogstijd' en 'Stille Metgezel'
- de 'Collectie Dwarshuis', een behangrol met tekeningen over de onderduik in boerderij 'de Huurne' van familie Enserink in Harfsen
- de 'Behangrol – politieke prent' met Engelstalige anti-Duitse spotprenten.

Voor zover auteursrechtelijk toegestaan zijn de scans en de erbij behorende informatie inmiddels op 'Collectie Gelderland' voor onderzoek op afstand beschikbaar.

Veranderingen in het team

Het team heeft personele veranderingen ondergaan. Marian Megens stopte na lange jaren medio 2023 met haar registratie- en controlewerkzaamheden. We danken haar hartelijk voor haar inzet! Ingrid Schieven, Sarah Schott en Ria Fukkink kwamen het team versterken. Dianne Vreman nam de beslissing om niet meer coördinator van het team te zijn, maar blijft ons als lid van het team ondersteunen.

Irene Chr. Blasczyk namens het team collectiebeheer:

Antoinette Baanders, Irene Chr. Blasczyk, Ria Fukkink, Diny Griffioen-Drenthel, Ben Lievers, Marian Megens (tot medio 2023), Ingrid Schieven, Sarah Schott, Loes Tieman en Dianne Vreman. Regelmatig wordt het team ondersteund door Gerda Brethouwer, Ina Brethouwer, Thea Schipper.

4.4 Team Onderzoek en collectie

Algemeen

Persoonlijke levensverhalen zijn uitgangspunt en doel voor Nationaal Onderduikmuseum, ook in educatief opzicht. Wij als team onderzoek volgen deze missie. Ook in dit verslagjaar zijn veel getuigenissen van personen vastgelegd en opgenomen in de museumcollectie.

In 2023 hebben we vijf keer in groot verband vergaderd. Daarnaast is er regelmatig overleg geweest van enkelen van ons met de medewerkers van team collectie. Via het secretariaat of directie kwamen 150 vragen binnen van externen om te beantwoorden. Alles is zoveel mogelijk en zo adequaat mogelijk binnen een paar dagen beantwoord.

Twee historische onderzoeken

Vanuit team onderzoek en collectie worden thema's opgepakt en publicaties voorbereid. Daarnaast wordt meegewerkt en samengewerkt aan onderzoek van anderen. In 2023 waren er twee onderzoeken, die we hier willen vermelden.

In 2023 heeft Jantina Loura Vos-Arwert, een masterscriptie geschreven vanuit de Faculteit Cultuurwetenschappen van de Open Universiteit met als titel "Onderduiken in Aalten. Waarom er in een kleine Achterhoekse gemeente zoveel onderduikers waren tijdens de Tweede Wereldoorlog". Het onderzoek geeft veel informatie en bronnenmateriaal en roept daarbij ook

nieuwe vragen op. De historicus heeft de resultaten gedeeld met het museum en is met het museum in gesprek over het vervolg.

Daarnaast is onderzoeker Dr. Gerrit Haverkamp (opgegroeid in Aalten) bezig met een studie naar de onderduik van Aalten. De doelstelling van zijn onderzoek is: het verkrijgen van inzicht waarom in Oost-Nederland in de Tweede Wereldoorlog (in vergelijking met/ relatief) zóveel Joodse mensen, verzetsmensen, gevluchte Duitsers, journalisten en mensen die wilden ontkomen aan de Duitse Arbeitseinsatz (onderduikers) een goed onderdak vonden bij de Oost-Nederlandse bevolking ondanks de hoge risico's.

Interessant is ook in hoeverre in de huidige tijd - met al z'n dreigingen en crises - geleerd kan worden van dit hulpgedrag in Oost-Nederland tijdens de Tweede Wereldoorlog. Welke factoren en welke omstandigheden/voorwaarden gelden hierbij (bevorderend en belemmerend)? Ook deze vragen zijn onderdeel van het onderzoek van Gerrit Haverkamp.

Informatie uit het team

Namens ons team is Bert Smeenk dit jaar een mooie samenwerking begonnen met de Bibliotheek Oost-Achterhoek wat betreft inloop voor een "WO2 café". Bezoekers van de bieb in Eibergen en Lichtenvoorde kregen op 1 en 15 april 2023 de gelegenheid hun vragen te stellen over een object of document. Het museum kwam naar de mensen toe en op deze manier werden er ook schenkingen ontvangen. Het was een succesvol project, dat volgend jaar wordt voortgezet (Borculo, Winterswijk).

Op zaterdag 15 april organiseerde NOM een fietstocht langs de stolpersteine en plekken van onderduik. Ria en André Fukkink vertelden samen met Elly en Gerrit-Hendrik van Eerden onderweg de verhalen die bewaard zijn gebleven in al die jaren. Later in dit jaar is Ria Fukkink als vrijwilliger gestart met het in kaart brengen van namen van onderduikers en evacuees met daarnaast de adressen in de grensregio (per adres per buurtschap en gemeente) waar zij destijds onderdak vonden. Het letterlijk in kaart brengen van de locaties is een belangrijke ambitie in de Vernieuwingsplannen van het museum.

Het team Onderzoek en collectie kijkt met veel voldoening terug op de expositie van Rademakersbroek evenals de documentaire die de NOS heeft uitgezonden. Na zoveel jaar van onderzoek wordt meer landelijke bekendheid gegeven aan het drama Rademakersbroek en de gevolgen tot heden.

Vier medewerkers van de groep hebben ook dit jaar de nodige tijd en aandacht besteed aan het onderhoud van de oorlogsgraven in de gemeente Aalten. Daarnaast is dankzij ons voortgaand onderzoek nu, zoveel tientallen jaren na de oorlog, meer bekend geworden over het spionagenetwerk "Albrecht" in Aalten vanaf najaar 1944 en bijgevolg het koerierswerk van enkele jonge vrouwen uit Lintelo en IJzerlo. Albrecht had een steunpunt in Aalten en in Doesburg en de koeriersters leverden halverwege in Doetinchem de boodschap af.

DNB

In dit verslagjaar zijn we begonnen met ons onderzoek (via boeken, documenten, archieven en contacten) naar de mannen van de Binnenlandse Strijdkrachten - onderduikers plus jongemannen uit de grensregio - die medio april 1945 toetraden tot het Dutch National Battalion (DNB). We hebben contact met de families, kinderen, kleinkinderen van deze mannen. Er is intussen een tijdlin gemaakt van data en de namen van gemeentes waar het bataljon langs is getrokken. De expositie over DNB zal in april 2025 starten en daarmee eveneens 80 jaar vrijheid inluiden.

Ina Brethouwer namens het team onderzoek:

Gerda Brethouwer, Ina Brethouwer, Ria Fukkink, John Breukelaar, Gerrit Hendrik van Eerden, André Fukkink, Machiel Jongste, Henk Lensink, Gerrit Nijman, Jan Oberink, Teun Oortgiesen, Bert Smeenk, Louis Veldhuis, René Westendorp en Mark Westendorp

4.5 Educatie

Vrijwilligers en schoolbezoeken

De afdeling educatie heeft momenteel zo'n veertien actieve vrijwillige rondleiders/museum-docenten. Gezien de ambities om te groeien en door uitbreiding van ons programma-aanbod meer scholen te bereiken, is een ruimere bezetting van deze vrijwilligersgroep noodzakelijk. Naast de topdrukte rond de herdenkingen, streven we er ook naar om ook schoolbezoeken te stimuleren buiten deze periode. Naast scholen uit eigen gemeente (zie alinea *samenwerking*) proberen we ook regionaal/euregionaal scholen de weg naar het Nationaal Onderduikmuseum te wijzen. Omdat het niet alleen meer om basisscholen gaat, maar ook scholen voor VO, MBO en HBO, waaronder ook steeds vaker scholen uit Duitsland is een kwalitatief en kwantitatief sterke groep rondleiders/ museumdocenten een noodzaak.

Stagiaires

Steeds vaker mogen we stagiaires verwelkomen die vanuit hun studie een actieve, verfrissende inbreng hebben binnen onze museumorganisatie. In 2023 mochten we in ons midden Isa Groot-Zevert verwelkomen. Zij was afkomstig van Hogeschool Saxion en volgde de studierichting Creative Business-Educatieve mediaconcepten. Binnen de werkgroep educatie heeft ze veel betekend, zeker toen we onverhoopt onze educator Marjon Hermeling moesten missen door ziekte. Deze positieve ervaringen betekenen dat we actiever willen werven op dit gebied om stagiaires een kans te bieden op een goede leer- ontwikkelingsplek, maar ook als organisatie hierdoor het contact te houden met ontwikkelingen op o.a. educatief vlak.

SCEDA

Het museum werkt samen met de Aaltense synagoge. Er is een gezamenlijk programma ontwikkeld voor de groepen 7/8 van de basisscholen van de gemeente Aalten. De scholen aangesloten bij SCEDA hebben zich t/m 2031 vastgelegd. Het programma dat start in maart 2024 bestaat uit een lesbrieven voor alle basisschoolgroepen 7 en 8 met als titel "Sallo's ontsnapping", waarin het boek over Sallo van Gelder centraal staat. De lessen op school krijgen een vervolg door een gecombineerd bezoek aan de synagoge te Aalten en het Nationaal Onderduikmuseum. Bij het bezoek aan het Nationaal Onderduikmuseum wordt hiervoor een nieuw programma ingezet; "Kinderen met een ster". Centraal in het programma staan drie joodse kinderen: Sallo van Gelder, Joop Levy en Willem Herfstink. Via hun verhaal proberen we de leerlingen te laten ervaren hoe belangrijk vrijheid en mensenrechten/rechten van het kind zijn.

Kleuters in het museum

In 2023 is er ook een museumprogramma ontwikkeld voor de kleutergroepen van de basisscholen in de gemeente Aalten. Dit programma is een onderdeel van een geschiedenisproject, waarbij de kleutergroepen allereerst een bezoek aan het Openluchtmuseum te Arnhem hebben gebracht en waarop een vervolg wordt gegeven in de vorm van 3 activiteiten: Een theatervoorstelling, een excursie naar Bredevoort en een bezoek aan het Nationaal Onderduikmuseum. In het museum beleven de leerlingen de tijd van hun grootouders/overgrootouders door activiteiten in de keuken van Markt 12, in het oude schoolklasje en op de deel van de oude dorpsboerderij en het voorpleintje. "Gewassen" worden in de teil, koffiemalen, schrijven met een griffel, oude kinderspelen zijn onderdelen van het programma. In januari 2024 starten de bezoeken aan het museum en als eind maart alle groepen zijn geweest hebben ongeveer 500 kleuters hopelijk interessante en ook leuke historische ervaringen opgedaan.

Workshop statushouders Figulus

Zoals het afgelopen jaar is er ook dit jaar een groep statushouders op bezoek geweest in het Nationaal Onderduikmuseum. Dit in het kader van hun inburgeringsprogramma.

Geschiedeniskoffers en het Nationaal Onderduikmuseum

Na overname van de geschiedeniskoffers van de Gaostok door het Nationaal Onderduikmuseum is een werkgroep aan de slag gegaan met het updaten/aanpassen van de koffers waar dat nodig was. Enkele oud-leden van de Gaostok L. Blom, J. Warner en H.de Graaf samen met J. Temming van de werkgroep educatie hebben in een twaalfstal werkbijeenkomsten verschillende koffers weer gereed gemaakt voor gebruik door de basisscholen. Het project is echter nog zeker niet afgerond en zal in 2024 verdere voortgang hebben. Met name het aanpassen van het gebruik van deze koffers aan de veranderde onderwijsmethoden vergt tijd en knowhow.

Project Burgerschap & Vrijheid Provincie Gelderland 2022-2023

In het kader van het programma Vrijheid – Educatie van Provincie Gelderland 2021 -2024 is een samenwerkingsproject ontwikkeld met acht partners.

Er is een MBO-programma voor burgerschap ontwikkeld dat bestaat uit verschillende modules. Een groep van zestig studenten van het Graafschap College heeft in dit kader in april een bezoek gebracht aan het museum. De provincie heeft de vervolgaanvraag voor 2022-2023 gehonoreerd en de samenwerking met alle partners is voortgezet. Dit resulteert dit schooljaar in acht nieuwe lesmodules en museumbezoeken.

Grenzen überwinden statt überschreiten. Ein deutsch-niederländischer Workshop gegen Polarisierung

Educatie Nationaal Onderduikmuseum werkt sinds september 2020 samen met Haus der Niederlande en Villa ten Hompel samen aan de ontwikkeling van Polariseringsworkshops. Studenten van de *Bachelorstudiengang Niederlande-Deutschland-Studien des Zentrums für Niederlande-Studien* werkten een programma uit rond polarisering in de samenleving. Eind augustus 2023 waren een groep Duitse en Nederlandse leerlingen in het Nationaal Onderduikmuseum voor een pilot van dit programma. Na een kennismaking werd er allereerst een uitleg gegeven over het begrip polarisatie met voorbeelden daarvan uit Duitsland en Nederland, daarna volgden de leerlingen in kleinere groepen diverse activiteiten als discussies en rollenspelen. Ook een rondleiding door het museum was onderdeel van het programma. Na een evaluatie werd het programma in spelvorm afgesloten. Deze pilot wordt ook uitgevoerd in Villa ten Hompel te Münster.

Naast alle lopende projecten blijft de afdeling educatie actief bezig met het (her-)ontwikkelen van de educatieve projecten en neemt ook deel aan de inrichting van de vernieuwingsplannen.

KicK

Het overleg van de cultuurcoördinatoren van de gemeente Oude IJsselstreek heeft in het najaar plaatsgevonden in het Nationaal Onderduikmuseum. Het museum staat ook bij deze basisscholen op de kaart.

SMH 40-45

De SMH 40-45, samenwerkingsverband met 15 grote musea en herinneringscentra, zal opgaan in een nieuw samenwerkingsverband. Deze organisatie heeft nog geen officiële naam. Het Nationaal Onderduikmuseum neemt zeer geregeld op verschillende niveaus deel aan bijeenkomsten, trainingen en onderlinge samenwerkingen.

Educatieve Tafel

Educatie Nationaal Onderduikmuseum maakt ook deel uit van de Educatieve Tafel, een klein comité met leden van 4/5 Comité, Anne Frankstichting, Oorlogsgravenstichting, Herinneringskampen Westerbork en Vught.

Overige samenwerkingspartner op educatief gebied:

- Lions Club Wisch 'Hamalandse Marken' en Lions Club Montferland-Emmerich
- Veldberaad WO2
- Haus der Niederlande
- Villa ten Hompel
- Universiteit Munster

Toekenning Kidsproof voor het komende jaar 2024

Voor de derde keer ontvingen wij het keurmerk: Kidsproof 2024! Samen met 76 andere musea voldeden we aan de eisen die door de Museumvereniging aan dit felbegeerde keurmerk gesteld werden. Een prachtig resultaat waar we trots op zijn. Het was ook wel te merken aan de vele gezinnen die ons museum in 2023 bezocht hebben. Het is goed om de verhalen uit het Nationaal Onderduikmuseum door te geven aan de kinderen. Wij zijn de museuminspecteurs dankbaar voor het insturen van jullie inspecties.

Helaas stopt de Museumvereniging met het predicaat Kidsproof, het is dus de laatste keer dat we ons 'Kidsproof' kunnen noemen. Uiteraard gaan we er voor zorgen dat we kidsproof blijven, maar niet meer officieel via de Museumvereniging.

Educatie Nationaal Onderduikmuseum:

Marjon Hermeling, Jon Temming, Isa Groot-Zevert

4.6 Expositiecommissie

Rademakersbroek

De expositie Geef de namen een gezicht – Rademakersbroek liep door tot 25 juni 2023. De expositie - die veel aandacht kreeg - wilde recht doen aan de 46 mannen die in de nadagen van de Tweede Wereldoorlog werden gefusilleerd op een akker bij Varsseveld. Tot voor kort was er niet veel over hen bekend. In 2023 kwam er uitgebreid aandacht voor het onderwerp: via de herdenking, en de documentaire die door de NOS werd gemaakt en op 4 mei werd uitgezonden Op NPO1 (zie ook hoofdstuk Activiteiten en hoogtepunten).

Finissage Geef de namen een gezicht

De afsluiting van de expositie Rademakersbroek vond plaats op 25 juni in de Westerkerk in Aalten. Hier werd o.a. het requiem vertolkt dat Matthijs Stronks voor deze expositie heeft gecomponeerd. Aansluitend gingen de genodigden, waaronder nabestaanden, naar het museum voor een laatste blik op de tentoonstelling.

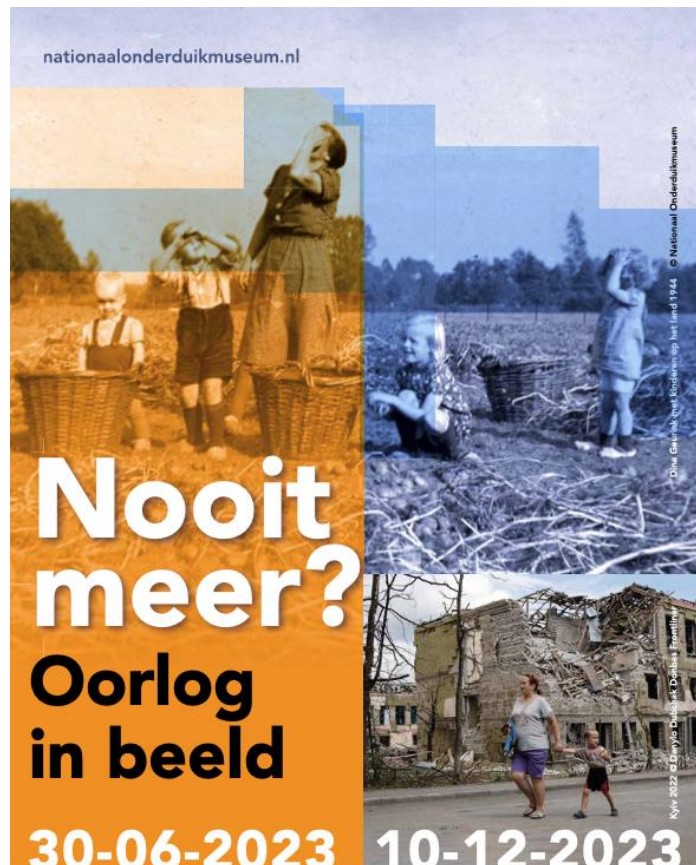
Nooit meer? Oorlog in beeld

In het Nationaal Onderduikmuseum is op 30 juni de tentoonstelling Nooit meer? Oorlog in beeld geopend. Een aangrijpende expositie waarin 50 foto's uit de provincie Gelderland samen getoond worden met 50 foto's uit Oekraïne.

Gelderland in 50 foto's

De fototentoonstelling Gelderland in 50 foto's toont bijzondere en niet eerder gepubliceerde foto's onder meer uit het archief van het Nationaal Onderduikmuseum.

De tentoonstelling is onderdeel van het project De Tweede Wereldoorlog in 100 foto's, uitgevoerd door het NIOD, waarbij een jury onder leiding van Khadija Arib de foto's uit alle provincies, lokale archieven en via particuliere inzendingen heeft gekozen.

Oekraïne

De fototentoonstelling toont daarnaast 50 foto's uit Oekraïne. Deze collectie bevat particuliere foto's en foto's van het fotografencollectief Donbas Frontliner. Dit collectief ontving voor zijn werk de Free Media Award 2022 en wil met dit werk aandacht blijven vragen voor de situatie in Oekraïne. Deze foto's werden in samenwerking met Vitalina Stroes en Olesia Klapan geselecteerd.

Kwetsbaar

De expositie neemt het publiek op aangrijpende wijze mee naar de oorlog toen in ons eigen land en de huidige oorlog in Oekraïne. De beelden tonen dat vrijheid kwetsbaar is en mensenrechten snel geschonden kunnen worden, toen en nu.

Bijzondere opening

Oleg Lysenko, een Oekraïense accordeonist, gaf tijdens de opening een indrukwekkend en ontroerend concert. Bij de opening waren vluchtelingen uit de Oekraïne in Aalten aanwezig. In samenwerking met Figulus en Laborijn was er na afloop in het museum een gesprek met elkaar.

Exposities in voorbereiding

Er worden twee exposities voorbereid: Schatten uit eigen collectie (2024) en Dutch National Battalion (2025).

Namens de expositiecommissie:

Gerda Brethouwer, Berna Bonekamp, Marjon Hermeling, Loes de Roode, Sonja Rexwinkel, Luuk Nijenhuis

4.7 Escaperoom voor de Vrijheid

Ten opzichte van 2022 was 2023 een goed jaar voor de Escaperoom. Het heeft vrij lang geduurd voor 2022 echt op gang kwam en dat kabbelde zo'n beetje voort. 2023 daarentegen was een stuk drukker, direct vanaf het start van het jaar. Het aantal reserveringen was namelijk bijna twee keer zo groot ten opzichte van 2022. Wij streven naar ongeveer 10 groepen per maand en dat hebben we in 9 maanden gehaald, met de uitschieters januari (16 reserveringen), maart (13 reserveringen) en augustus (13 reserveringen).

We hebben vaste maanden waarin het wat minder druk is, zoals december, maar ook juni was vrij rustig, zowel in 2022 als 2023. De drukte zit voornamelijk in de periode maart tot en met mei en oktober-november, net tussen de vakantie en de drukke decembermaand in. Ruim 50 procent van de groepen bestond in 2023 uit 4 of 6 personen.

We hopen in 2024 dezelfde tred te houden als in 2023! Daarbij wel de kanttekening dat, wanneer het weer zo druk wordt er echt nieuwe mensen bij moeten in ons team. Het team is nu echt te klein en de druk is groot, vooral omdat er in 2024 arrangementen worden aangeboden. Het is een behoorlijke puzzel om de planning rond te krijgen. Soms lukt dat niet en moeten groepen worden verplaatst of afgezegd en dat is niet de bedoeling.

Namens het team Escaperoom:

Rick Bussink, Rob Roos Lindgreen, Karin Nauta, Herma Makkink, Niels te Grotenhuis

4.8 De Panne, externe nieuwsbrief

De Panne is al jarenlang een stabiele werkgroep, bestaande uit vijf redactieleden en de vormgever. Twee keer per jaar wordt er door de redactie enkele maanden hard gewerkt om een mooi tijdschrift neer te zetten. Door verschillende mensen worden (vaste) bijdragen aangeleverd.

Alles wordt geredigeerd en er wordt bekeken of het passend is voor de Panne. Inhoudelijk worden er meer eisen gesteld. Als Nationaal Onderduikmuseum wille we naast de regionale verhalen ook steeds meer verhalen of artikelen plaatsen uit andere delen van Nederland, altijd met een link naar het Nationaal Onderduikmuseum. De inhoud moet juist en geverifieerd zijn en er moet toestemming zijn gegeven voor het plaatsen.

Het uitgangspunt is om telkens weer een gevarieerd, informatief, interessant en prettig leesbaar tijdschrift neer te zetten.

Namens de redactie De Panne:

Henk Lensink, Annelies Evers, Anne-Marieke Vreeman, Gerrit Nijman en Annet Westerveld-Lensink. Vormgeving: Ben Lammers

De Panne

Uitgave van het Nationaal Onderduikmuseum | 2 -2023

20 NOOIT MEER? Oorlog in beeld

10 De politieke moord op oud-minister F.E. Posthuma

12 Zij zagen oorlog
Ksenia Marasanova

14 Oprichters van AZSV stonden hun mannetje in de Tweede Wereldoorlog

25 Geschiedenis komt tot leven tijdens Open Monumentendagen

4.9 Veiligheid en techniek

Als er technische vragen zijn, dan staan de vrijwilligers van het klusteam altijd klaar om deze te beantwoorden of op te lossen, ook buiten hun reguliere werktijden. Het museum stelt deze inzet zeer op prijs. De werkgroep Techniek en Veiligheid bestaat uit drie personen en komt elke dinsdagmorgen allerlei klussen doen. In het notitieboek bij de balie kunnen collega's klussen noteren voor de teamleden.

Wim Kraaijenbrink zorgt bijna voor alles wat in en om de boerderij staat van het stofvrij houden tot onderhoud van de inventaris. Buiten zorgt hij voor netheid in de directe omgeving van het museum, waaronder tuinwerkzaamheden als verwijderen van onkruid, snoeiwerk en het verzorgen van de bloembakken.

Dick Wikkerink wordt gevraagd bij alles wat met elektriciteit te maken heeft en alles waar een mannelijke hand voor nodig is.

Johan Grievink is als laatste bij het team gekomen en begeeft zich tussen de twee in en helpt waar nodig is. Hij is sleutelhouder en dus eerste aanspreekpunt voor de alarmcentrale. Bij onderhoudswerkzaamheden is hij vaak degene die het museum opent. Ook bij storingen van diverse aard wordt hij opgeroepen en probeert deze te verhelpen en schakelt hulp in waar nodig. Johan is in het verleden brandweerman geweest en let vanuit die positie ook op de veiligheid, samen met zijn collega's.

Het team werkt goed samen en probeert elkaar te helpen waar nodig.

Namens het klusteam:

Johan Grievink (huismeester), Wim Kraaijenbrink, Dick Wikkerink

4.10 Vrienden van het Nationaal Onderduikmuseum

In afwachting van grotere plannen met de Vrienden van Nationaal Onderduikmuseum, is er besloten om de activiteiten op een laag pitje te zetten. Vanwege het Vernieuwingsplan van het museum wordt op grotere schaal gekeken hoe een en ander verder kan worden vormgegeven. Aanvullende inkomsten zijn nodig om het Vernieuwingsplan tot een mooie uitvoer te brengen. Dit vraagt om een grotere aanpak, waar door directie en bestuur aan wordt gewerkt en de Vrienden worden hierin meegenomen. Met belangstelling wordt uitgekeken naar deze plannen en de rol van de Vrienden.

Annet Westerveld-Lensink namens de Vrienden:

Herman Onnink, Thea Schipper en Luuk Nijenhuis

5. Externe contacten/ samenwerking

Raad van Advies

In 2023 zijn er geen bijeenkomsten geweest van de Raad van Advies. Er wordt nagedacht over de rol van deze raad en over de toekomst hiervan. In maart 2024 is een bijeenkomst gepland om hier verder over te praten.

Samenwerking Haus der Niederlande en Nationaal Onderduikmuseum

Tijdens de bijeenkomst met de Duitse partners van de Raad van Advies is de intentie uitgesproken om te onderzoeken of studenten van Universiteit Münster via Haus der Niederlande aldaar een bijdrage zouden kunnen leveren aan het ontsluiten en toegankelijk maken van dossiers die het museum van nabestaanden heeft gekregen. Mogelijk zou dit ook tot afstudeeropdrachten en publicaties kunnen leiden. Voor dergelijk onderzoek en publicatie heeft het Nationaal Onderduikmuseum geen menskracht en middelen, terwijl deze wel een schat aan persoonlijke verhalen in de collectie herbergt.

Stichting Musea en Herinneringscentra:

Programma Vrijheid – Provincie Gelderland 2021-2024

- Deelname ambtelijk overleg
- Regio coördinator voor Achterhoek Liemers en Duitse grensstreek

Samenwerking met horeca-instellingen

Er wordt gevarieerd met samenwerking met horecabedrijven in Aalten. Zo proberen we steeds weer een uitdagend arrangement aan te bieden. Tijdens de kerstperiode is er een arrangement samengesteld in samenwerking met restaurant u-Niek.

6. Organisatie

Veranderingen in het team

Marijke Verschoor-Boele wordt per 1-1-2024 de interim zakelijk leider van het museum. Zij neemt het roer over van Gerda Brethouwer die per 1-1-2024 directeur Vernieuwing wordt.

Anna Maria Dekkers is per februari begonnen als office manager en is de opvolger van Diny Grifioen. Frouke Harmsen is per maart gestart op ZZP-basis om het museum te versterken op het gebied van pr en marketing. Zij helpt om de website actueel te houden en beheert de social media van het museum.

Helaas hebben we drie medewerkers die langdurig ziek zijn. Dit zijn Karin Westerveld, José Mateman en Marjon Hermeling. In verband met haar gezondheid heeft José Mateman besloten haar functie als administratief medewerker per 1 januari 2024 neer te leggen. Haar taken worden verdeeld over het huidige team. Wij bedanken haar voor haar inzet.

ICT-veranderingen

In 2023 zijn de ICT-faciliteiten verbeterd en verder geprofessionaliseerd. In maart is het museum overgegaan naar het Office 365 pakket en is het e-mailverkeer gemigreerd naar de Cloud. Vervolgens heeft In oktober een grootschalige migratie plaatsgevonden, waarbij alle bestanden van de server zijn overgeplaatst naar SharePoint (eveneens op de Cloud). Voor de lokale programma's Adlib (Collectie) en PC Leden (ledenadministratie) zijn aparte oplossingen

gevonden, waardoor er op computers in het museum nog op gewerkt kan worden. Daarnaast is een nieuwe computer bij de balie geplaatst waar alle baliemedewerkers op kunnen werken.

PR en marketing (social media)

Frouke Harmsen ondersteunt het museum met de website, pr en marketing, met name op het gebied van social media. Onderstaand een tabel met het aantal volgers op de social media:

	<i>januari 2023</i>	<i>december 2023</i>
<i>Facebook</i>	<i>815</i>	<i>1000</i>
<i>Instagram</i>	<i>213</i>	<i>219</i>
<i>LinkedIn</i>	<i>149</i>	<i>186</i>

Facebook is het meeste gegroeid. Hiermee wordt het belangrijkste deel van onze doelgroep bereikt. Het beleid op het gebied van social media wordt steeds verder geprofessionaliseerd. Het streven is om de website in 2024 ook in het Duits beschikbaar te maken.

Vrijwilligers

Vanwege de opheffing van Gaostok is het aantal vrijwilligers verminderd naar 124 personen. Zonder de inzet van vrijwilligers kan het museum niet voortbestaan.

Dienstverband

Per 01-01-2023 waren in dienst:

Gerda Brethouwer, directeur
Marjon Hermeling, educator
Ria Theissen, financieel medewerker
José Mateman, administratief medewerker
Anita Bolks, administratief medewerker
Karin Westerveld, interieurverzorger
Anna Maria Dekkers, office manager (per 1-2-2023)
Martha Groenewoud, interieurverzorger (per 1-6-2023)

ZZP'ers

Marijke Verschoor-Boele, interim zakelijk leider (per 1 september 2023)
Frouke Harmsen
Berna Bonekamp
Dianne Vreman

Stagiaire

Isa Groot-Zevert

Bestuur

De Algemene ledenvergadering heeft op 24 april en op 20 november plaatsgevonden. Henk Dijk is voorzitter van het bestuur. Luuk Nijenhuis is gestopt als bestuurslid. Overige leden zijn:

Jon Temming, Secretaris
Wilco Lensink Penningmeester
Verena Winter, Bestuurslid
Mark Penninkhof, Bestuurslid
Dolf Prinsen, Bestuurslid

Statuten

Gezien de vernieuwing van het museum is het ook nodig om de statuten van de vereniging Aaltense Musea om te zetten naar de statuten van het Nationaal Onderduikmuseum Aalten. In 2023 is er door het bestuur uitgebreid aandacht geweest voor de wijziging van deze statuten. In het eerste kwartaal van 2024 zal een concept in samenwerking met notaris Rensen opgesteld worden. Dit concept zal dan in de Algemene Ledenvergadering worden voorgelegd ter goedkeuring aan de leden.

7. Toekomst: herinrichting en vernieuwing

In het afgelopen jaar zijn de voorbereidingen voor de Vernieuwing van het Nationaal Onderduikmuseum achter de schermen voortgezet.

In werkgroepverband wordt gewerkt aan een concept voor de Context Tentoonstelling en de Rode Draad Onderduiken. Dat geldt ook voor het in 2025 te openen Onderduikmuseum Junior. Voor de realisatie van de plannen is, met behulp van cofinanciering, de door het Mondriaanfonds daarvoor toegezegde subsidie uitgekeerd.

In september heeft het fonds een subsidie van € 500.000 toegezegd. Tevens heeft een mecenas uit Aalten € 250.000 geschonken. Een andere mecenas heeft eenzelfde bedrag toegezegd.

Voor wat betreft de aansturing en de zeggenschap m.b.t de Vernieuwing is een projectorganisatie vastgesteld. Belangrijke schakel daarin is de Stuurgroep Vernieuwing. In deze groep heeft in de loop van 2023 een wisseling van deelnemers plaatsgevonden. Allen hebben ervaring met grotere bouwkundige projecten. Zij vertegenwoordigen de beide besturen (Vereniging Aaltense Musea en Stichting Beheer Gebouwen Aaltense Musea). Daarnaast is een projectgroep Vernieuwing actief onder leiding van directeur Gerda Brethouwer. Zij heeft de aansturing van de organisatie overgedragen aan interimmanager Marijke Verschoor-Boele om zich te kunnen richten op de uitwerking en uitvoering van de vernieuwingsplannen en de noodzakelijke werving van middelen daarvoor. Tevens bestaat de projectgroep aan procesbegeleiders van de onderdelen 'Stenen' en 'Inhoud' van de vernieuwing. Met de realisatie van de vernieuwingsplannen zal een profiel worden opgesteld voor een directeur van het vernieuwde museum.

Apart van de boekhouding voor de bedrijfsvoering van het museum is de administratieve organisatie (A&O) en financiële projectadministratie Vernieuwing ingericht voor het op een juiste en verantwoorde manier bijhouden van de besteding van financiële middelen en subsidies en ten behoeve van de rapportages en verantwoordingen die daarover moeten worden afgelegd aan de besturen en fondsen. In dat verband is ook de tekeningsbevoegdheid (procuratie) voor de vernieuwing vastgesteld.

Voorts is een Ruimtelijk en Functioneel Programma van Eisen opgesteld waarin gedetailleerd is uitgewerkt welke functies de diverse ruimten in de huidige gebouwen en de uitbreidingen zullen krijgen, hoeveel bezoekers daar gedurende een bepaalde tijd zullen verblijven en wat zij daar kunnen doen (kijken, luisteren, onderzoeken, e.d.) zodat daarmee bij de uitwerking van de vernieuwingsplannen rekening gehouden kan worden. Ook is een Wervingsplan opgesteld voor gerichte acties ter verdere verwerving van financiële middelen.

Vanwege de voorgenomen uitbreidingen van het museum is met het oog op afstemming over de noodzakelijke vergunningen er overleg gevoerd met de gemeenten, Rijksdienst voor het cultureel Erfgoed, Gelders Genootschap en de erfgoedcommissie van de gemeente. In vervolg daarop is een archeologisch onderzoek uitgevoerd op het terrein van het museum. Dit onderzoek zal voor alle zorgvuldigheid een vervolg krijgen bij de uitvoering van voorbereidingen voor de uitbreidingen. Ook heeft hierom een bouwhistorisch onderzoek plaatsgevonden. Een van de interessante uitkomsten is dat de op de plek van de huidige panden Markt 12 en 14 vermoedelijk in de 17e eeuw twee houten vakwerkhuzen stonden. Enkele sporen van de skeletten van die panden zijn in de huidige constructies gebruikt. In de 18e eeuw zijn beide panden deels versteend. Het huidige pand Markt 12 zou rond 1840 zijn gebouwd. Markt 14 zou al aan het einde van de 18e eeuw zijn huidige verschijningsvorm hebben gekregen. Wel is de gevel van dit pand vermoedelijk in de 19e eeuw vernieuwd.

Met de vernieuwingsplannen wordt uiteraard rekening gehouden met status van Rijksmonument van de panden waarin het museum is gehuisvest.

De Vernieuwing zal in fasen worden uitgevoerd. De volgorde daarin is flexibel en hangt mede af van beschikbare financiële middelen en kansen en mogelijkheid. De huidige fasering is:

	Stenen	Inhoud
Fase 1	<ul style="list-style-type: none"> • Planontwikkeling uitbreidingen (en verbouwing) • Dorpsboerderij Markt 16: verduurzaming, restauratie en multifunctioneel • Alle rijksmonumenten verduurzaming, restauratie 	<ul style="list-style-type: none"> • Herijking vaste exposities Onderduikpand Markt 12, Markt 14, Markt 16 • Realisatie Onderduikmuseum Junior in Markt 12 • Voorbereiding inhoudelijke projecten: • Introductiefilm • Context Tentoonstelling en Rode Draad • Kenniscentrum • Kunstenaars-programma • Escaperoom
Fase 2	<ul style="list-style-type: none"> • Uitvoeringstraject vernieuwing Markt 14 • Uitbreiding op binnentuin voor Context Tentoonstelling 	<ul style="list-style-type: none"> • Opening Onderduikmuseum Junior • Uitwerking inhoudelijke projecten
Fase 3	<ul style="list-style-type: none"> • Afronding uitbreiding en verbouwing 	<ul style="list-style-type: none"> • Oplevering alle projecten • Doorvoering Rode Draad • Opening

8. Nawoord

Ons museum is gevestigd op een unieke plek in het centrum van Aalten.

Wij zijn dankbaar met het lokaal, regionaal en landelijk draagvlak dat ons museum geniet.

Zonder gemotiveerde vrijwilligers zou dit allemaal niet mogelijk zijn. Meer dan 120 vrijwilligers zetten zich onbezoldigd in voor de verschillende onderdelen van ons museum. Veel dank voor ieders betrokkenheid en kunde!

Nieuwe mensen zijn altijd welkom. Dit geldt vooral voor de Escaperoom en de werkgroepen Educatie en Collectie. Via via werkt vaak het beste, dus: eenieder die betrokkenheid heeft bij het museum, kijk om je heen, nodig uit voor een kennismaking of laat mensen gewoon eens meedraaien.

Hou je van geschiedenis en verhalen?

Wil je kennis opdoen en enthousiaste mensen ontmoeten met dezelfde passie in het museum?

We blijven open staan voor mensen die in goede samenwerking ons erfgoed in stand houden en doorgeven.

Mocht je een dagdeel per week willen meewerken aan een expositie, rondleidingen, collectieregistratie en meer, laat het ons weten!

Ook komen we graag in contact met mensen die willen helpen met educatieve activiteiten, catering bij evenementen, baliewerkzaamheden en begeleiding van de Escaperoom.

Wij spreken graag met je over een passende vrijwilligersfunctie.

Kennis en kunde is altijd welkom!